

794

203.1

Z-97

25 июля 1854

1854

2010

10000

ՀՈՌՈՎՄԱՅԻ ՄԷՁ
ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԾՆՆԳԵԼՆ
ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԵԱՆՆԸ

ԼԻԼԳ ՇՆԲԵԹՈՒԼՆ
ՕՐԵՐՈՒՆ

457

ԵՒ

ՈՒՐԻՇ ՄԷԿ ՔԱՆԻ ՍՈՎՈՐՈՒԹԵԱՆՑ
ԵՒ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՑ
ՎՐԱՑ

Տ. Ա. Կ. Ս. Բ. Ա. Կ. Հ. Ա. Բ. Բ. Ե. Ա. Կ.

ՄՕՏԵՐՍ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ
ՀԵՏԵՐԲԵՐՈՒԹԻՒՆ ՀՈՌՈՎՄԱՅ

ԵՒ

ՇՐՋԱԿԱՆՑԻՑ
ԸՍՈՒԱԾ ԳՐՔԵՆ

S. Հ. Թ. Ա.

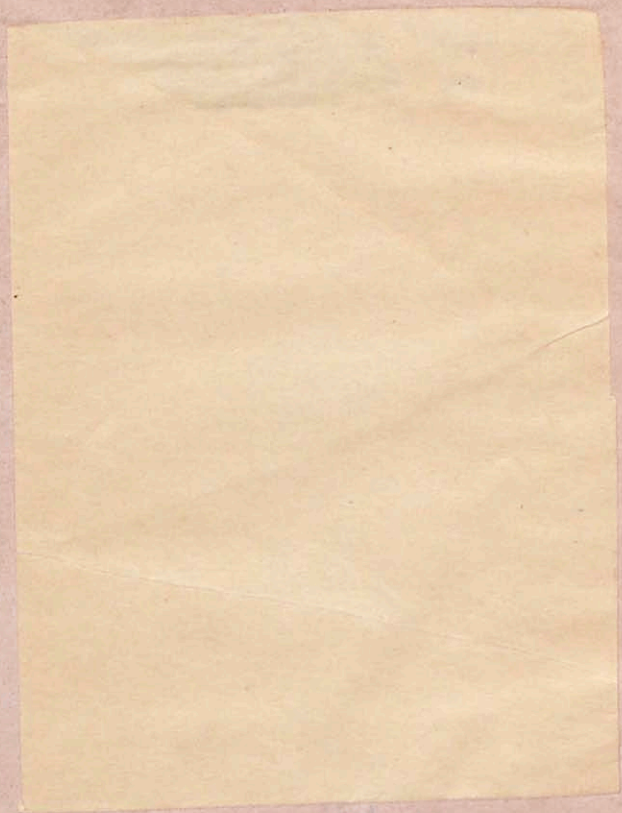
ՁՄԻՒՈՆԻՒԱ

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԵՂԵՍՐՑ ՏԵՏԵԼՆ

50, Բէշլիկ Ղապաղիսի

— 1854 —

203.1
Հ-97

203-1
7-97

Նախնայի Տէջ Վրէստոսի ծննդեան պօնախը՝
Մբո-նեանը, Ա՛ւագ շաբաթեան օրերուն, և ուրիշ
Տէ՛լ քանի սովորութեանց և արարողութեանց վրայ,
Ժաշկապաշկ հասարակական Տպերս հրատարակուած շե-
տաբարբարութիւնն շառնայ և շրջակայից
ըստուծ գրեւն ։

Օ՛ՆՆԻԵՆ խթման իրիկունը՝ ըստ
ըստ • երեկոյեան ժամը ութիւն, պատը
Մարիամ Մաճիօր ըսուած եկեղեցին կ'եր-
թայ առաւօտեան ժամասացութեց ներ-
կայ գանուելու, ու յետոյ առաջին պա-
տարագը ինքը կը մատուցանէ հոն ։ Այ-
տու առթիւ թափօրով մը կը բերեն հոն
արծաթագամ սնտուկ մը, որուն մէջ կայ
Յիսուսի Տեառն մերոյ Մարցն * մէկ մա-
սը, զոր կը դնեն աւագ սեղանին վրայ
յուխտ և յերկրպագուի հաւատացելոց ։
Պատահան երկրորդ պատարագը հետե-
ւալ օրը կը մատուցուի ժամը 10ին՝ սուրբ
Պետրոսի եկեղեցւոյն մէջ ։

Խթման կէս գիշերուան պատարագը
նոյնպէս ուրիշ եկեղեցեաց մէջ ալ կը
մատուցուի • սակայն հանգիսաւոր պա-
տարագը Վաղղիացւոց սուրբ Աղգովի-
կոսի տաճարին մէջ կը կատարի, որն որ
խիստ գեղեցիկ կը լուսաւորեն, ու սու-
վորաբար երգեհոնի ձայնակցուքը կ'ը-

* Տես Հերբուսն կարծեաց գնալս սրբոյն Պետրոսի յա-
ռաքելութիւն 'ի հառն', եր . 41 ։

(12545-57)
20426-60

լայ : Կապիտալիստի եկեղեցւոյն մէջ կը
 պահուի պղտիկ արձան մը (Յիսուսի ման-
 կուէ պատկերն է) կոչուած , որ մանուկ կը նը-
 շանակէ : Աս արձանը որ ծննդական կա-
 նանց մօտ մեծ յարգ ունի , ծննդեան օ-
 լրը մտրոյն մէջ դնելով դուրս կը հանեն :
 և այս մտուրը յատկապէս շինուած է ,
 ու մատուռի մը բոլոր ներքին կողմը կըր-
 նայ ծածկել : Քանի մը օր դուրսը կը
 թողուն դայն , և աղայք ու աղջկուհիք դա-
 լով և իշակի մը (որ սանդուղի ձեւով
 դործիք մ'է ,) վրան ելլելով՝ մտրոյն դի-
 մացը մանը մունը խօսքեր բերան ըրած
 կը խօսին Յիսուսի ծննդեանը վրայ :

Ատիկա պարզ և սքաշխուհի Օճնդեան
 օրը կ'ընեն իրենց ծառաներուն , (ինչ-
 պէս արևելեան սովորուիք Կաղանդին
 օրն է .) թէպէտ տարեդիսին ալ շնորհա-
 ւորուէ կ'երթան , ու այցելուէ տոմսակ-
 ներ կը խաւրեն պատուաւոր անձանց ,
 բայց պարզ և ներք սովորաբար թագաւ-
 ւորաց առջի օրը կը խրկեն տիկնանց և
 օրիորդաց , ու տղոց ալ շաքարեղէններ :
 Տղայք առաւել Գարագոճօղէն կ'ըստա-
 սեն ազուր ընծաներ առնելու . առ Գա-
 րագոճօղէն , ինչպէս մեր ազգին մէջ ալ
 կայ ասոր ռամկական մանաւանդ մանկա-
 կան աւանդութիւնը . թագաւորաց դի-
 շերը ծխեցողէն (օճախէն) վար կ'իջնայ
 ու մոխիրներուն վրայ կը դնէ իւր ընծա-
 ները այն տղոց համար , որոնք տարին բո-

ըր խելօք ու հնազանդ կեցած են . իսկ
թէ որ խելօք եղած չըլան՝ բան մը չբե-
րեր իրենց Գարագոճօճօլօքը :

Յայտնութեան առջի իրիկունը բոլոր
բազմութիւնը մանաւանդ երեկոյին՝ Ս.
Եւստաթէոսի հրատարակը , և անոր մօտ
փողոցները կու գան կը լեցունին , որոնք
տօնախմբութեան պատճառաւ բոլոր կը
լուսաւորուին . անտեղ կը բացուի գրեթէ
շաբարեղէններու տօնավաճառը : Սուլե-
լու , թմբուկներու , աղաղակներու և եր-
գելու ձայները մարդոյս ականջները կը
խլցընեն : Յայտնութեան օրը՝ կէս օրէն
ետե , ժամը դէպ 'ի 4ին , թափօրով նոյն
վերոյիշեալ եկեղեցին կը բերեն պամպիւնօն ,
ետքը մեծ սանդուխին գրսի կողմը ճոթը
կուգան կը լնուն , ուրտեղ ժողովրդեան
օրհնութիւն կը տրուի պամպիւնօն միջոցով :
Նոյն օրը դարձեալ Փրոփականտայի եկե-
ղեցւոյն մէջ պատարագ կը մատուցուի ա-
մեն լեզուով և ամեն արևելեան արու-
րողութիւններով : Սրբոյն Անդրէի եկե-
ղեցւոյն մէջ նոյնպէս ութը օր մեծ պատա-
րագ կ'ըլան Հայերէն և Յունարէն լե-
զուով , ու քարոզ կը տրուին Վերմանե-
րէն , Վաղղիբէն , Անգղիարէն ու Սպանի-
ացւոց լեզուով : Յայտնութեան տօնին
հետեւեալ կիրակին ու քաբթի Փրոփան-
տայի աշակերտքը հրատարակաւ կը կար-
գան կամ բերան կը խօսին արձակ գրուա-
ծներ Արևելեան բոլոր լեզուներով :

Վասինայ Յունիարի Աշին Մնտօնի ար-
բային տօնախմբութեան օրը, բոլոր ձի-
անքը կը բերեն սրբոյն եկեղեցւոյն դրան
առջևը, օրհնել տալու զանսնք: Այլ հե-
տեւեալ առջի Արազիին խիստ մեծ օր մ' է
վանդի այն օրը սրապը ու մեծամեծ մար-
դիկը բոլոր ձիանքնին կը խաւրեն օրհնել
տալու, մինչև իրիկուն կը տևէ օրհնուիը,
ու կէս օրէն սկսելով մինչև գիշերը խիստ
կը սատականայ:

Յունիարի ՉԱին՝ Մգնէսի Աւասին տօ-
նախմբութեան օրը, նորին անուամբը
շինուած եկեղեցին կ'երթան, որ Փորբա-
բիա ըսուած դռնէն դուրս է: Այս եկե-
ղեցւոյս մէջ կը կատարի գառանց տրա-
բողութիւնը հետեւեալ կերպով: Առաջ
նորդը իւր քահանաներն հետը առած
երկու պղտիկ գառեր ծաղկներով պսա-
կուած ձեռքը կը բռնէ եկեղեցւոյ սե-
ղանին վրան, ետքը կուգայ Սուրբ Յով-
հաննու Վադրանի եկեղեցւոյն արարու-
ղապետին: Առանուկ կը սանկն գառ-
նուկները, ու պապին սաքին տակը կը
դնեն, որ նոյնպէս կ'օրհնէ ինքնալ: Վա-
մէրլինկը (որ առաքելական ըսուած սե-
նեկին նախագահ կարտինալին պատուա-
նունն է), կ'առնու զանսնք ու կը յանձ-
նէ ըստ հրամայելոյ պապին մէկ վանքի
մը կրօնաւորաց, որոնք քովերնին կը սը-
նուցանեն: Պապին կիսատարկաւազաց
գլխաւորը անոնց բուրդը կ'առնու կը

պահէ պալեոն ըսուած վերարները շինելու համար : Սուրբ Պետրոսին տօնին առաջին երեկոյեան ժամասացութեանց ատենը պալեոնները կը գնեն սուրբ Պետրոսի կարծեցեալ գերեզմանին վրայ, ու գիշերը բոլորն հոն կը թողուն, ետքը կը առնուն մասունքներուն մէջ կը պահեն, ու սկէ ապա հարկաւոր եղած ատենը պատրիարգաց, արքեպիսկոպոսաց, ու մետրապօլիտներուն կը խաւրեն : Պալեոնը ճերմակ բրդէ շինուած վերարկուի նման ագանակի մ'է, վրան չորս հատ սև խաչի նշան դրուած, զոր սրասերը ուսերնին կ'առնուն, երէք դիաց սոկի ասեղներով ամրցընելով, որոնց վրայի գնդակները ադամանոցներ են :

Մեծ պահոց քարոզները տասուերկու եկեղեցեաց մէջ կը արուի, զոր յառաջուց կը ծանուցանէ Հռովմական օրագիրը : Ըյս եկեղեցա անները դասատու քարոզիչներն են, Խապիոյ կողմերէն բերելու աման, որոնց հետ խօսք կը կապուին նախ, ու յետոյ իրենց հանձարեզուէր ու ճարտարախօսութեանը համեմատ վարձք կը վճարուի :

Վրոհացից մէջ ամեն օր այլևայլ եկեղեցեաց մէջ այցելութիւններ կ'ըլլայ ներօղութիւն ընդ ունելու համար, այսինքն այն օրը մէկ եկեղեցւոյ մը բոլոր սրբոց մասունքները դուրս կը հանեն կը գնեն մինչև իրիկուն, ու ժողովուրդը ուխտ

Ինչպէս կ'երթան ու ներողութիւն կ'ընդունին : Այս հասցից երբորդ Նիւրակին այս
 այցելութիւնը սուրբ Սորէնձիոսի եկեղեցին
 կ'ըլլայ, որ բաղաբին պարսպէն
 դուրս է, ուր տեղ զարմանալի բազմութիւն
 կ'երթան, ըստ մեծի մասին կանայք, եկեղեցին
 գրեթէ զբոսարանի վերջին մէկ
 ճոթն է, և այն օրուան հանդէսին ահուկ
 նուէր կանանց Բարեկենդան կը կոչեն : Աւագ
 շաբթուան արարողութիւնները Չորեքշաբթի
 օրէն կ'ըսկսին, առաջի իրիկուան ժամերգութիւններովը,
 Արքայինի մատուան մէջ : Բոլոր այս կրօնական արարողութեանց
 ներկայ կը գանուի պապը . կէս օրէն ետքը ժամը
 դէպ 'ի չորսին կը երգեցուի երևելի Տէր
 Պապի (Ֆրանցիսկո), որ երեք օր կը տևէ,
 ու ամեն օր մէկ մէկ երաժիշտ երգակից
 կ'ըլլայ անոր : Աւագ Արկուշաբթի օր
 նայն մատրան մէջ առաջիկայ կը գանուի
 պատարագին պապըն ալ,
 սուրբ Խորհուրդը թափօրիւ Պաւլինեայ
 մատուռը կը տանի, որ խիստ գեղեցիկ
 կը լուսաւորեն այն օրը, ու ետքը
 վառիկանի մայր եկեղեցին կ'երթայ և
 ընդհանուր օրհնութիւն կուտայ . ու երբոր
 կ'ըսկսի ըսել, Օրհնեսցէ զձեզ առ Մենակարողն
 Աստուած, Հայր, Արդի, և Հոգի սուրբ,
 Ս. Հրեշտակապետի բերդէն թնդանօթը
 կ'արձակուի, միանգամայն կ'ըսկսին
 փողերը, թմբուկները ու զանգակները
 հնչեցնել :

Պատական տս մեծ արարողութենէն ետեւ , պատը Ս . Պետրոսի եկեղեցին կ' իջնայ , ու 13 եկեղեցականաց սաքերը կը լուայ այլևայլ ազգերէ . և աս հանդէսը լմննալէն ետեւ՝ Վատիկանի մէկ ընդարձակ ճեմելիսը կ' ելլէ , ուր տեղ կը պատրաստուի կանխաւ երկար սեղան մը , ու 13 եկեղեցականներուն հետը նստելով , ինքը պատը անոնց ամենուն կերակուր կը մատակարարէ : Տարի կ' ըլլայ որ անագ շինգշաբթի գիշերը կամարին մէջտեղը , Ս . Պետրոսի կարծեցեալ գերեզմանին գիմացը մէկ մեծ ոսկի խաչ մը կը կախեն , սղախի ապակի կանգեղներով լուսաւորուած : Այս հսկայածե խաչէն արձակեալ լոյսը ահագին տաճարին մթութեան մէջ հիանալի բան մը կ' ըլլայ մտորոյս : Այն օրուան իրիկունը ժողովուրդը խուռն կը լեցուի ուխտորաց ըսուած հիւրանոցին մէջ Ունլուայի հանգէսին համար : Կարտինալ մը կ' ելլէ 12 ազգատաց սաքերը կը լուայ , և պատուաւոր կանայք ալ 12 կանանց սաքերը կը լուան . յետոյ նոյն անձինքը սեղանին գլուխը կը ծառայեն սաքերնին լուացուած անձանց :

Աւագ Ռ. բրաթ առտուն Սիբոթինի մատուռը կը տանի պատը սրբազան Խորհուրդը ու իրիկուան ալ ըստ սովորութե երեկոյեան ժամերուն և Տէր ողորթսին ներկայ կը գտնուի . ժամը 1ին ըսալատ . չարչարանաց խորհուրդները կը

կատարուի գործնական կերպով 11. Հոս
 գոսի և ուրիշ եկեղեցեաց մէջ : Արեկոյին
 ալ շատ եկեղեցիներու մէջ այնպէս եր
 գերով խառն քարոզներ կու տան 'ի պա
 տիւ Հրապիւն 11. Արտ-ածածնի : վասն որոյ
 խիստ մեծ բազմուի կ'ըլլայ :

Օգտակի Արակին՝ պապական պատա
 րագէն ետքը , պապը մայր եկեղեցւոյ
 ամպիոնէն ընդհանուր օրհնութիւն կու տայ
 իրիկունը կրկին լուսաւորութիւն կ'ըլլայ
 գմբէթին մէջ , ու Արկու շաբթի՝ արհես
 տական հրոյ լուսաւորութիւն , որոնք եր
 կուան ալ նմանապէս 11. Պետրոսի տօ
 նին կ'ընեն Վատիկանի մեծ մայր եկե
 ղեցւոյն մէջ (Յունիսի ԶԹին , բոլոր հան
 դիսիւ որ միայն պապին կը վերաբերի :

Այեմբեր ճին՝ որ լատինաց տօն է ամ
 ննջեցելոց , բոլոր գերեզմանատունները
 բաց կ'ըլլան ամենուր : Քափու շիներուն
 գերեզմանատունը յատուկ տեսնելու
 բան մ'է ան օրը , կարգաւ իրարու քով
 անթիւ սենեակներ կը կանգնուին , որոնց
 պատերը ու գմբէթները լեցուն են զար
 դարանքներով , մեռելոց դանդերով ու
 սկրններովը շնուած : Վեանի վրայ կը
 տեսնուին ամբողջ մօրմիններ՝ կտտա
 եալ պահուած և Քափու շիներուն նախ
 նի զգեստները հագցուցած : Աւրիշ գե
 րեզմանատներու մէջ Ատուածաշուն
 չի մէջէն մէկ քանի գործադուինները կը
 ներկայացուին տեսարանի մը մէջ թղթէ

կրնայ իւր անուներ յօժարութիւն փոխել :
 Պապերուն գլխորնին հագած խոյրը Ի-
 տալերէն կը կոչուի յիսրա կամ յիսրէն ,
 որ եռապսակ ձև ունի . իսկ սկզբնաւու-
 րուն ատենը միայն մէկ պսակ ունէր վը-
 րան : Վ սնիփակիսս Ը . երկրորդ պսակ
 մ'ալ աւելցուց՝ տէրութեանց միաւու-
 րութիւնը նշանակելու համար : Ուրբա-
 նոս Ե . 1362ին , երրորդ պսակ մ'ալ ա-
 ւելցուց : Պապը միայն պսակման օրը գը-
 լտիսը կը դնէ թագը , մէկ մ'ալ պատու-
 րագ ըրած ժամանակը , սյսինքն՝ Օնրնդ-
 եան , Օ ատկին , ու Ս . Պետրոսի տօնին :
 Ուրիշ հանգիսի օր միթը կը դնէ , և
 դուրս ելլելու ժամանակը՝ կարմիր խոյր
 մը կը հագնի գլուխը երկայնաձև և պըշ-
 տիկ ոսկի ժապաւէնով :

Պապը եկեղեցին երթալու ժամանակը
 աթոռի մը վրայ կը նստի . որուն ձեւս-
 թորիս կ'անուանեն , և ասիկա խիստ հին
 սկզբնաւորութիւն մը ունի : 751ին սու-
 վորութիւն եղաւ՝ երբ Ստեփաննոս Բ .
 պապը ուսերնուն վրայ առած մինչև Վա-
 դրանու Ս . Յովհաննէս եկեղեցին տարին
 առ ՚ի ցուցանել ազգաց՝ թէ պապը հա-
 ւատոյ ամենէն բարձր լապտերն է :

Սիրամարգի փետուրներէ շինուած եր-
 կու մեծ հովհարներն , որ աթոռին ե-
 տեէն բարձր կը բռնեն՝ գացած ժամա-
 նակը , կը յիշեցընեն պապին՝ թէ ո՞րքոն
 աչէր հարկաւոր է իւրեան , որ ամենեկին

իր տեսուէն չկորսնցընէ պապական ժողովրդին երջանկութիւնը :

Պապին ոտքը համբուրելու արտառոց սովորութիւնը բնական հետեւութիւն մը է կ'ըսեն իւր քահանայապետական գերագոյն իշխանուէրը , որ բոլոր իշխանուէրց գերագանց կը կարծեն : Իսկ Յիսուս որ գերագոյն իշխանուէրց և պետուէրց և քահանայապետուէր տէրն ու աշխարհիս արարիչն է , ոչ եթէ ոտքը , այլ և ոչ իսկ ձեռքը համբուրել կու տար . միայն իբր եղբայր ու բարեկամ իւր երեսը կը ներկայացընէր : Այսպէս Յուդա մատնութեան նպատակաւ քովը որ մօտեցաւ իբրև սիրելի և իբրև աշակերտ Յիսուսի երեսը համբուրեց , և ոչ ոտքը :

Այս շարաշար հպատակուէր և խոնարհուէր սովորութիւն հին ժամանակը աւելի յաճախեալ էր Հռոմայեցւոց քով , մինչև հասարակ եկեղեցականաց ալ ոտքը կը համբուրէին , որոնք հողութափնուէն վրայ խաչի նշանը տպեալ կը կրէին՝ սուրբ խաչին պատիւը մինչև հսն հասցընելով . վերջը ոտք համբուրելու խոնարհութեան նշանը միայն եպիսկոպոսաց տրուեցաւ : Վերջապէս Վրիգոր է . հրամայեց որ միայն պապերուն ընծայուի այս արտօնութիւն՝ անկէ ետքը մինչև այսօր բոլոր հռոմովմէական հաւատացեալք թէ՛ ժողովուրդ և թէ՛ իշխանաւոր մարդիկ միայն պապին ոտքը կը համբուրեն : Ալ կը յու-

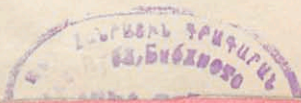
անիք որ լուսուորեալ դարուս մէջ այն
ալ կը խաբանուի :

Կարտինալները միայն աթոռը ելած և
Թագադրութեան օրը կը համբուրեն պա-
պին ստորը . մէկ մ'ալ երբ կարտինալա-
կան խոյրը կամ ուրիշ իշխանութի մը
ընդունին :

Կարտինալը թուով եօթանասուն պիտի
ըլլան , բայց ամենեկին այս թիւը հասած
չունին : Պապին դիմացը փայտէ աթոռակ-
ներու վրայ կը նստին , առանց յենարանի
ու առանց բարձի : Ըսոր համար է որ պա-
պին պալատներուն մէջ ամենեկին մեծ ա-
թոռներ չեն տեսնուիր յենարանով ու
նստելու տեղը կակուղ բարձով շինուած :

1227ին , Վրիդոր Թ . ին պապունէ ժամա-
նակը կարտինալը սկսան կարմիր զգեստ
դորձածել , այն ժամանակը խոսլացւոյ
մօտ մեծ յարգ ունէր կարմիր գոյնը :
Տանթէ բանաստեղծը կարմիր հանդերձ-
ներ կը հագնէր , ու 200 տարի ետև՝ Մի-
քայէլ Անճէլօ պատկերահանը նոյնպէս
կարմիր դուրպաներ կը կրէր ստրերը . Կար-
տինալը Վիանի ժողովքին մէկ որոշմամբը
սկսան կարմիր խոյր դնել գլուխնին :

Վերջապէս Սերբանոս Ը . 1525ին , թոյլ
տուաւ իրենց որ հեծած ձիերնուն գլուխը
դրուած յատուկ նշաններն ալ սեխ տեղ
կարմիր դնեն : Կարտինալ մը մեռնելու
ըլլայ նէ՝ պապը սովորաբար ներկայ պիտի
գանուի անոր յուղարկաւորութեանը :

104

794

00217470

794

